

התפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים של 1963

במחציתה השנייה של שנת 1963 נמשכה יציבות המחירים של מרבית המוצרים. עם זאת עלו מחירי הדיור בשיעור רב וכן עלו מחירי השירותים. ביבוא המוצרים נתחדשה העלייה לאחר היציבות במחצית הראשונה של השנה; ביצוא התעשייתי ניכרת האטה בקצב הגידול והגירעון המסחרי עלה.

התפוקה התעשייתית המשיכה לגדול בשיעור רב, ואילו בתפוקה החקלאית לא חל כנראה גידול. במצב התעסוקה מסתמנת בחודשים האחרונים הרעה מסויימת המתבטאת בעיקר בעלייה במספר המועסקים בעבודות יזומות בכמה יישובים בצפון הארץ ובדרומה. שוק ניירות הערך הצטיין בהנפקות חדשות רבות היקף הן של מניות והן של איגרות חוב. אלו היו מלוות בירידת מה בשערים ובהיקף העיסוקות, שהיו בשיאם בחודש יוני. באמצעי התשלום חלה עלייה מועטה בלבד מאחר שהרחבת האשראי לציבור ולממשלה קוזה בחלקה על-ידי הירידה שחלה בחודשים אלה ביתרות מטבע החוץ.

(א) המחירים

בחודשים יולי עד דצמבר 1963 עלה מדד המחירים לצרכן ב-3.6 אחוזים, אולם כמעט מחציתה של עלייה זו — כ-1.5 אחוזים — נובעת מעלייה של 12.5 אחוזים במחירי הדיור ואילו עליות המחירים האחרים (ב-2.4 אחוזים) העלו את המדד ב-2.1 אחוזים. יציבות מוחלטת מציינת בחודשים אלה את מדדי המחירים הסיטוניים של תפוקת כל ענפי התעשייה וכן את כל הסעיפים של מדד הוצאות הבנייה.

העלייה הגדולה במחירי הדירות על אף יציבותו של מדד הוצאות הבנייה מבליטה את העובדה שהביקוש — לדירות ולקרקעות — הוא הגורם המסביר עלייה זו. מחירי הקרקע אינם כלולים במדד הוצאות הבנייה אולם העלייה בהם מתבטאת בעליית מחירי הדירות ומשתקפת, לאחר זמן, במדד המחירים לצרכן.

במשך שנת 1963 כולה עלה מדד המחירים לצרכן ב-5.0 אחוזים; מזה 2.9 אחוזים — עליית מחירי הדיור, 0.9 אחוזים — עליית מחירי השירותים ורק 1.2 אחוזים — עליות מחירים אחרות. העלייה ברמת המחירים הממוצעת נאמדת ב-7 עד 8 אחוזים והיא גבוהה מעליית המדדים במשך השנה, בגלל עליות מחירים שחלו עוד בשנת 1962.

בינואר 1964 עלה מדד המחירים לצרכן בנקודה אחת, שהיא 0.75 אחוזים. מחציתה של עלייה זו נובעת מעליית מחירי פירות וירקות. מדד הוצאות הבנייה עלה בחודש זה ב-0.9 אחוזים, כתוצאה מעליית מרכיב השכר ב-1.9 אחוזים עם הגדלת תשלומי תוספת היוקר.

(ב) מאזן התשלומים

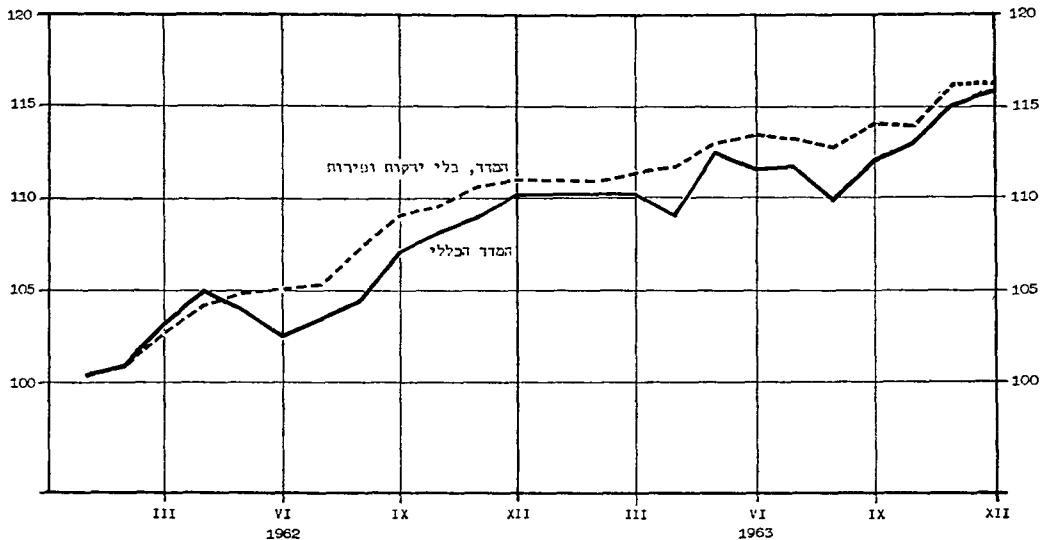
1. יבוא המוצרים

ביבוא הסחורות, שעמד בחודשים אוקטובר 1962 עד מאי 1963 על רמת השנה הקודמת, מסתמנת החל מיוני 1963 נטייה של עלייה. בחודשים יוני עד דצמבר 1963 הגיע היבוא ל-407

דיאגרמה 1

מדד המחירים לצרכן, 1962 ו-1963

דצמבר 1961 = 100

מיליון דולר בהשוואה ל-361 מיליון דולר בחודשים המקבילים ב-1962 — עלייה של כ-13 אחוזים. נתוני היבוא בשנתיים האחרונות מראים שהמספרים הארעיים הם בדרך כלל אומדן-חסר; יש להניח שדבר זה נכון גם לגבי האומדנים הארעיים ל-1963, ובמקרה זה יהיה שיעור הגידול של היבוא גבוה עוד יותר. חישובים הנערכים עתה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצביעים שביבוא המנוכה מהשפעת העונתיות, מסתמנת למעשה מגמה של עלייה כבר מראשית השנה, כששיעור העלייה הממוצע בחודשים ינואר עד אוגוסט עולה על 2 אחוזים לחודש.

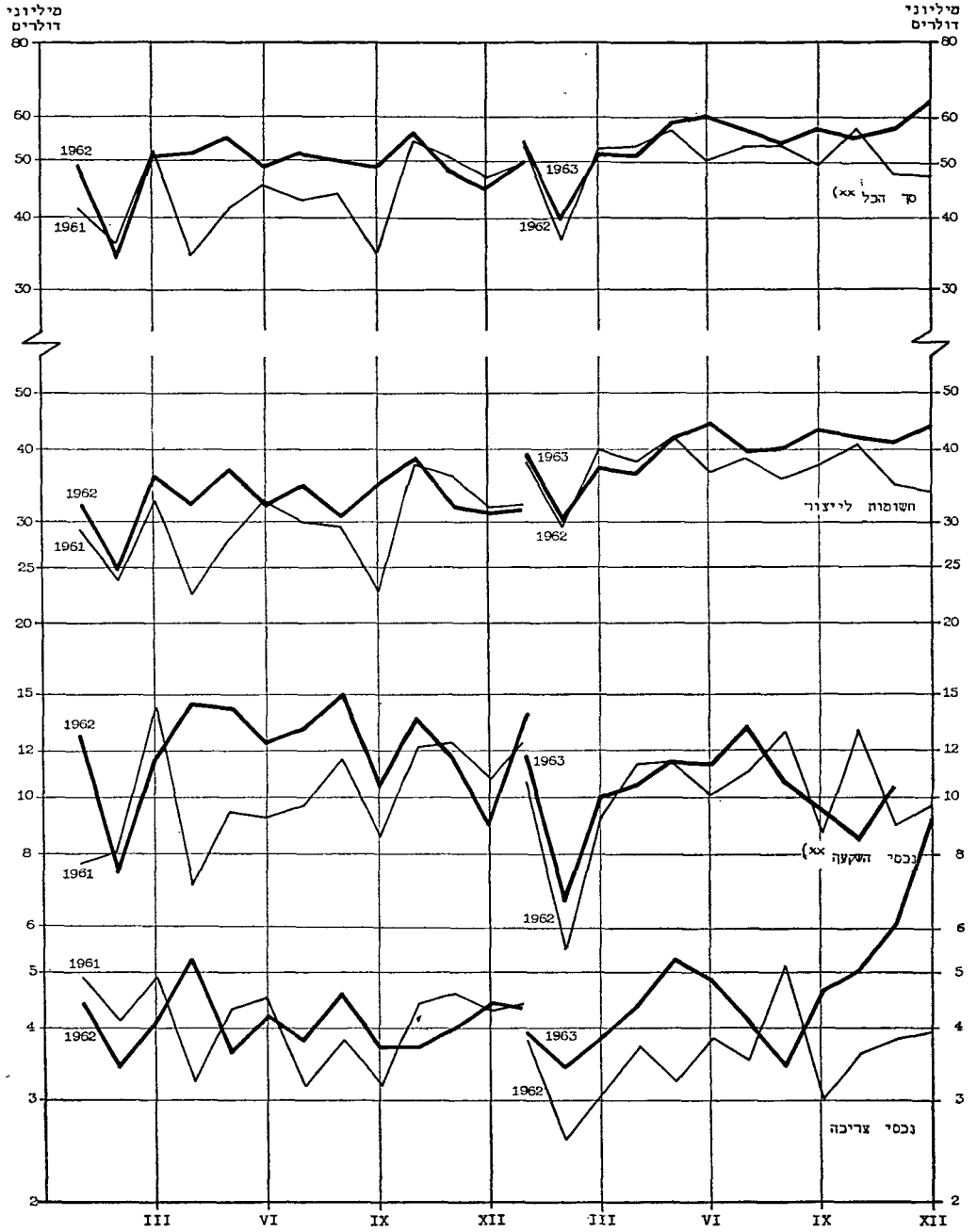
לוח 1

יבוא המחורות לפי היעוד, יוני עד דצמבר 1962 ו-1963

(מיליוני דולרים)

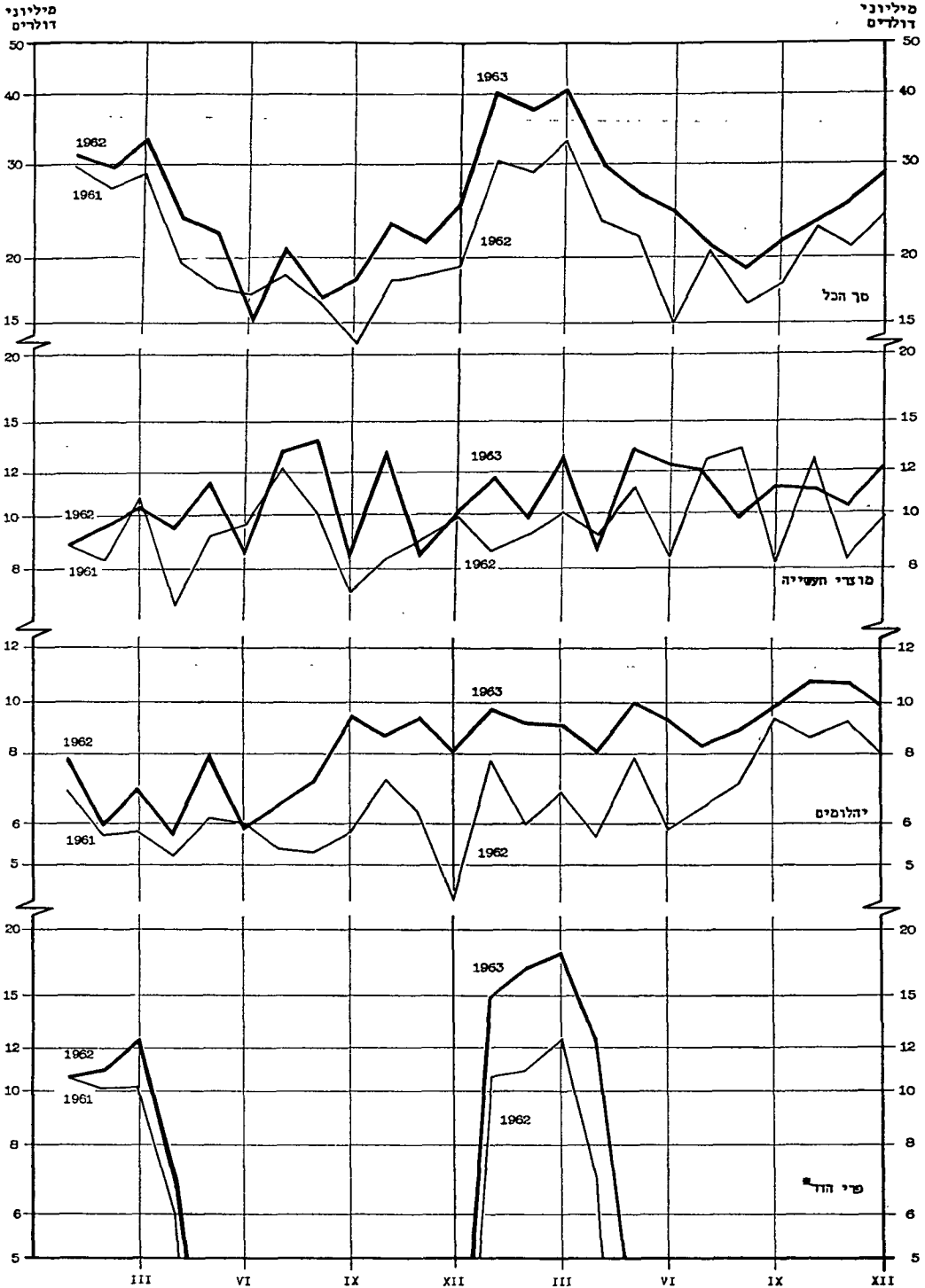
שיעור העלייה או הירידה (-)	1963	1962	
38.6	37.0	26.7	נכסי צריכה
14.8	262.1	228.3	חומרי גלם
6.6	29.1	27.3	דלק
6.5	4.9	4.6	אניות ומטוסים
-0.5	73.5	73.9	נכסי השקעה אחרים
12.7	406.6	360.8	סך הכל

דיאגרמה 2 יבוא המוצרים, 1961 עד 1963

• ההשוואה של 1961 ו-1962 נעשתה לפי מיון ישן ועם נתונים ארעיים. ההשוואה של 1962 ו-1963 נעשתה לפי מיון החדש, עם מספרים מתוקנים ל-1962 ומספרים ארעיים ל-1963.
 ** להוציא אניות ומטוסים.
 כיוול חצי לונריתמי.

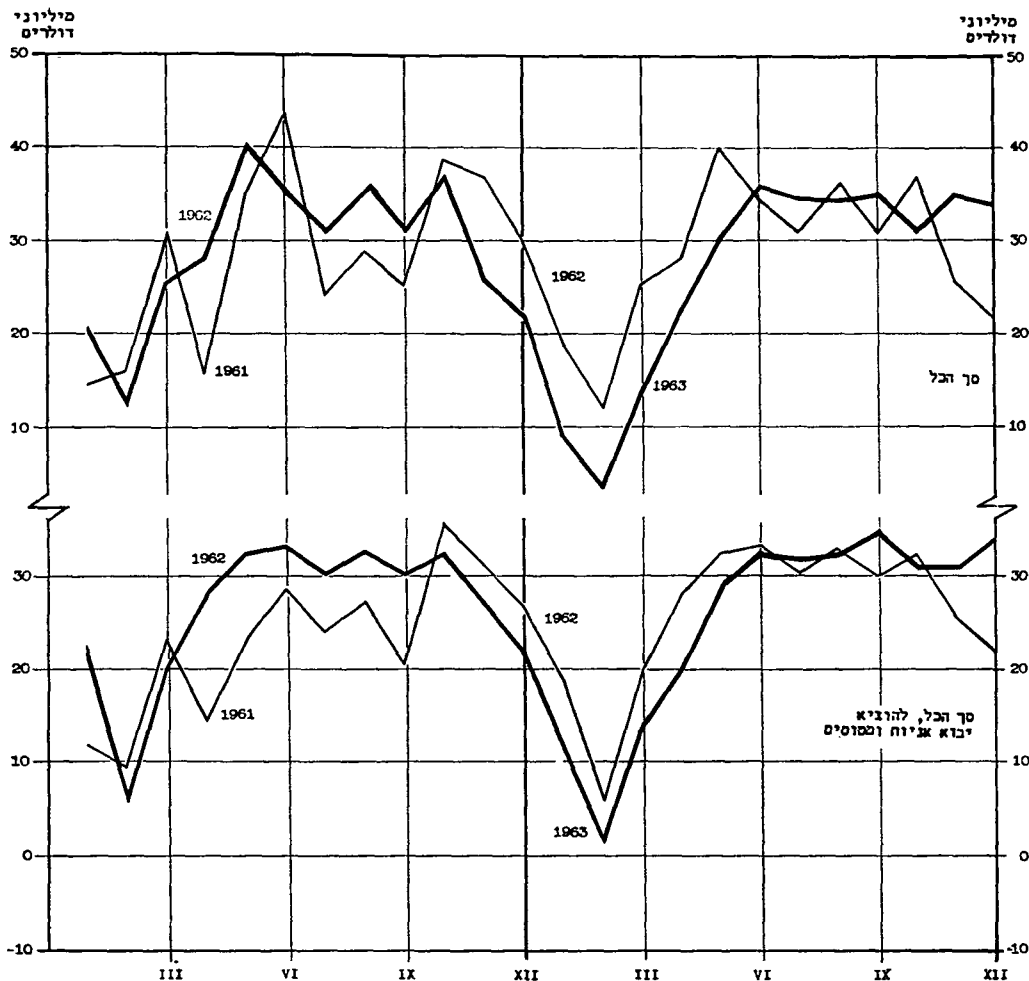
דיאגרמה 3 יצוא המוצרים, 1961 עד 1963

* יצוא בסכום הקטן מ-5 מיליון דולר אינו מסומן.
כיוול חצי לונריתמי.

דיאגרמה 4

הנירעון המפחירי, 1961 עד 1963

2. יצוא המוצרים

שיעור גידול מהיר ביצוא היהלומים מציין את כל חודשי 1963; יצוא ההדרים עלה אף הוא בעונה הנוכחית — בחודשים אוקטובר עד דצמבר — על זה של 1962. היצוא התעשייתי לעומת זאת, אשר עלה במחצית הראשונה של השנה ביותר מ־25 אחוזים על זה של השנה הקודמת, עלה במחצית השניה רק ב־10 אחוזים לערך על זה שבתקופה המקבילה אשתקד. בענפי תעשיית המזון, המכונות והציוד, הגומי והפלסטיקה וכן העץ והנייר חלה ירידה ואילו בענפי הכימיקאלים והתרופות וכן הטכסטילים היתה עלייה מתונה של כ־5 אחוזים. עלייה גדולה במיוחד חלה ביצוא הנפט, הנחושת וכן במספר מוצרי מתכת ומוצרי עור.

בינואר 1964 עמד יצוא המוצרים על הרמה של ינואר 1963. ביצוא היהלומים חלה עליית־מה ואילו ביצוא ההדרים הסתמנה ירידה מסוימת.

כתוצאה מהחשת קצב הגידול של היבוא והאטת קצב הגידול של חלק מהיצוא פסקה בחודש יוני הקטנת הפער המסחרי. בעוד שבחודשים אוקטובר 1962 עד מאי 1963 ירד הפער ל-166 מיליון דולר לעומת 227 בחודשים המקבילים שנה קודם לכן, הרי ביוני עד דצמבר 1963 הגיע ל-233 מיליון דולר לעומת כ-220 מיליון דולר בתקופה המקבילה ב-1962. הכללת יבוא האניות והמטוסים אין בה כדי לשנות את התמונה שכן היקפו של זה דומה בשתי השנים, והוא קטן יחסית.

לוח 2

**הגירעון המסחרי,
יוני עד דצמבר 1962 ו-1963**
(מיליוני דולרים)

שיעור הגידול	1963	1962	
12.7	406.6	360.8	יבוא הסחורות
22.2	173.6	142.1	יצוא הסחורות
6.5	233.0	218.7	הגירעון המסחרי

4. יבוא ההון

יבוא ההון המשיך לעלות, והגיע בששת החודשים אפריל עד ספטמבר 1963 ל-53 מיליון דולר לחודש בקירוב בהשוואה ל-40 מיליון בחודשים המקבילים ב-1962. הגידול הרב ביותר חל בהשקעות ובהעברות הון פרטיות אולם גם בשאר הסעיפים ניכרת עלייה — להוציא את השילומים והפיצויים מגרמניה אשר היקפם שווה לזה של אשתקד. עם זאת פחתו בחודשים מאי עד אוקטובר יתרות מטבע החוץ, לאחר פירעון מוקדם של הלוואות מחוץ לארץ בסכום של 50 מיליון דולר; בנובמבר ובדצמבר החלו היתרות שוב לעלות.

(ג) התפוקה והתעסוקה

מדד הייצור התעשייתי עלה בהתמדה ורמתו גבוהה בחודשים ינואר עד נובמבר ב-13 אחוזים מזו של השנה החולפת. בולטת העלייה בענפי העץ, המכונות, הציוד החשמלי ומוצרי המתכת, בעוד שתפוקת ענפי המזון, העור וכלי ההובלה עלתה פחות מהממוצע. בענף היהלומים עלתה התפוקה בחודשים ינואר עד יולי בשליש על זו של אשתקד; באוגוסט ובספטמבר לא עלתה התפוקה על זו שבחודשים המקבילים ב-1962, ואילו באוקטובר ונובמבר חזרת ומסתמנת עלייה וזאת מאחר שב-1962 ירדה התפוקה בחודשים אלה במידה ניכרת.

התפוקה החקלאית פחתה כנראה בחודשים האחרונים. בחודשים יולי עד ספטמבר ניכרה ירידה בתפוקת הפירות, הירקות והכותנה, בהשוואה לחודשים המקבילים אשתקד. תפוקת החלב, הביצים ובשר העוף נשארו יציבות. באוקטובר מסתמנת עלייה בתפוקת הפירות, הביצים ובשר הבקר.

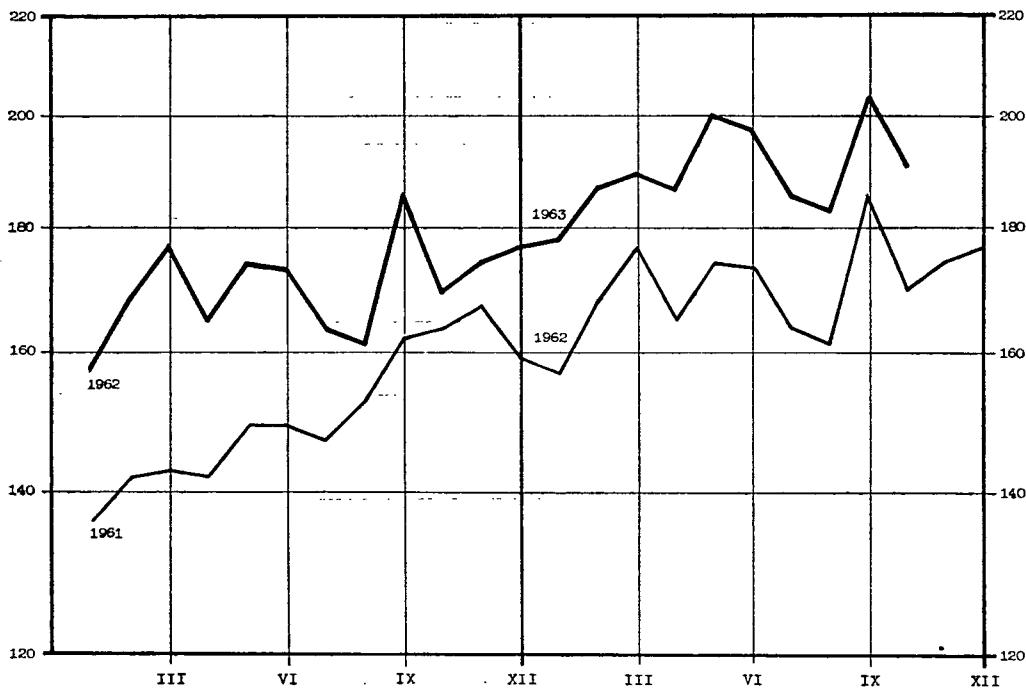
הגידול בייצור התעשייתי היה מלווה בעלייה של כ-7 עד 8 אחוזים במספר המועסקים בתעשייה. עלייה מסתמנת גם במספר המועסקים בבנייה; מספר המועסקים בחקלאות לא עלה ואולי אף פחת לעומת השנה החולפת.

הגידול במספר המועסקים היה מלווה עד לחודש יולי בירידה הן במספר המובטלים והן במספרם של עובדי עבודות יזומות, בהשוואה לחודשים המקבילים ב-1962. נתונים מנוכחים מעונתיות מצביעים עם זאת על מגמה של עלייה מסוימת באבטלה מאז חודש פברואר. מאוגוסט ואילך מסתמנת עלייה במספרם של עובדי עבודות יזומות, בשיעור של 20 אחוזים בערך לעומת החודשים המקבילים ב-1962; העלייה חלה בעיקר במספר יישובים באזור הדרום. מספרם של המובטלים היה אומנם נמוך בחודשים ספטמבר עד נובמבר מזה שבחודשים המקבילים אשתקד, אולם מספרם של המובטלים לרבות המועסקים בעבודות יזומות היה גבוה יותר מאשתקד בחודשים אלה.

דיאגרמה 5

מדר הייצור התעשייתי, 1961 עד 1963

(מחוצע 1958 = 100)

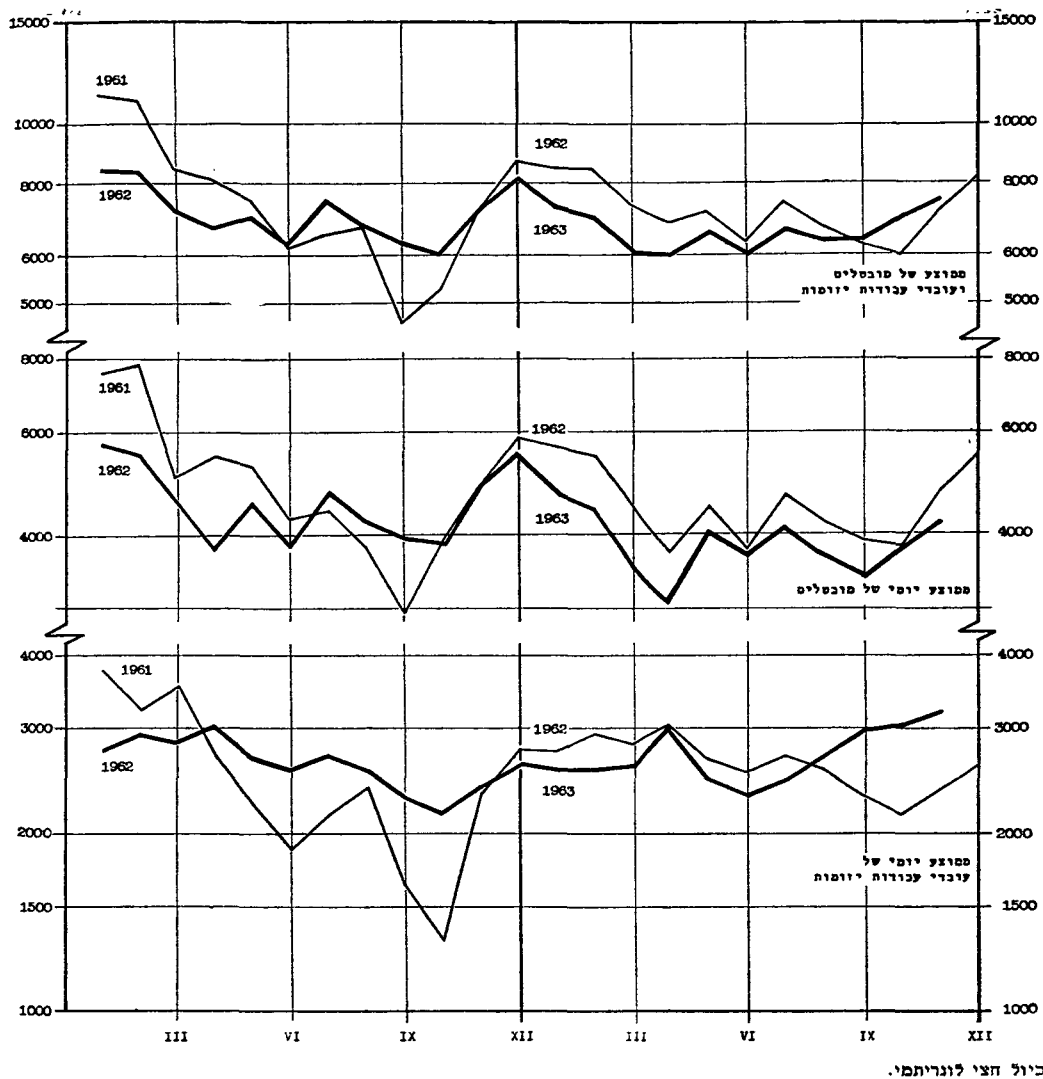
כיוול חצי לִונריתמי.

(ד) שוק ניירות הערך

במחצית השנייה של שנת 1963 חלה נסיגה בשערי המניות, שהגיעו לשיא בחודש יוני. כן חלה ירידת מה בנפח המסחר. ממדי הפעילות בשוק המניות וכן רמת השערים היו גבוהים עם

דיאגרמה 6

האבטלה והעבודה היוזמה, 1961 עד 1963

זאת מאשר בתקופה המקבילה אשתקד. היקף ההנפקות של מניות ושל מלוות גדל גם הוא לעומת 1962, אך המסחר באחרונים היה חלש יחסית. המדד היומי של שערי המניות היה גבוה בסוף 1963 ב־33 אחוזים מעל לרמתו בסוף 1962 ונמוך בכ־8 אחוזים מן השיא של 1963. נפח העיסקות במניות בבורסה של תל-אביב הסתכם במחצית השנייה של 1963 ב־96 מיליון ל"י בקירוב — לעומת 115 מיליון במחצית הראשונה של השנה ולעומת 68 מיליון ל"י בשנת 1962 כולה. ההון שגויס מהציבור באמצעות מניות הסתכם במחצית השנייה של 1963 ב־125 מיליון ל"י בקירוב לעומת 40 מיליון ל"י במחצית הראשונה של השנה ולעומת 51 מיליון ל"י בשנת 1962.

גידול זה מסביר בחלקו את ההחלשה שחלה במחצית השנייה של השנה במגמת השערים של המניות בכללן, שכן רכישת המניות החדשות נטלה במקצת מלחץ הביקוש למניות הקיימות. גורמים אחרים פעלו גם הם באותו כיוון: האחד הוא מימוש הרווחים על-ידי משקיעים שראו ברמת השערים בקיץ רמת שיא; גורם שני הוא העובדה, שהדו"חות השנתיים שפורסמו בשנת 1963 על ידי מספר חברות הרשומות בבורסה לא הצביעו על עלייה ברווחים; ולבסוף יש להזכיר ירידת שערים מסויימת בהיודע כוונת הממשלה להטיל מס רווחי הון על עיסקות בשוק המניות. יתרת המילווה קצר המועד של הממשלה גדלה במחצית השניה של 1963 בסך 63 מיליון ל"י, בקירוב, לעומת 51 מיליון ל"י במחצית הראשונה של השנה ו-70 מיליון ל"י בשנת 1962 כולה. יתרת המילוות הממשלתיים ארוכי המועד פחתה, היות שהפדיון עלה במידת-מה על ההנפקה. ההנפקה נטו של איגרות חוב לא-ממשלתיות הסתכמה ביותר מ-200 מיליון ל"י — כפליים כמעט מהסכומים השנתיים ב-1961 ו-1962, אולם המסחר במילוות אלה בשוק היה מצומצם. מרבית ההון שגויס על-ידי הנפקת איגרות חוב מקורו במוסדות החיסכון למיניהם, ובראשם קופות הגמל.

(ה) כ ס פ י ם

ברביע האחרון של 1963 חלה האטה נוספת בהתרחבות המוניטארית, לאחר ההתרחבות המהירה במחצית הראשונה של השנה והמשך ההתרחבות בקצב איטי יותר ברביע השלישי של השנה.

במחצית הראשונה של 1963 עלו אמצעי התשלום ב-255 מיליון ל"י (כ-20 אחוזים); בחודשים יולי עד ספטמבר הסתכמה העלייה ב-69 מיליון ל"י (פחות מ-5 אחוזים); ואילו בחודשים אוקטובר

לוח 3

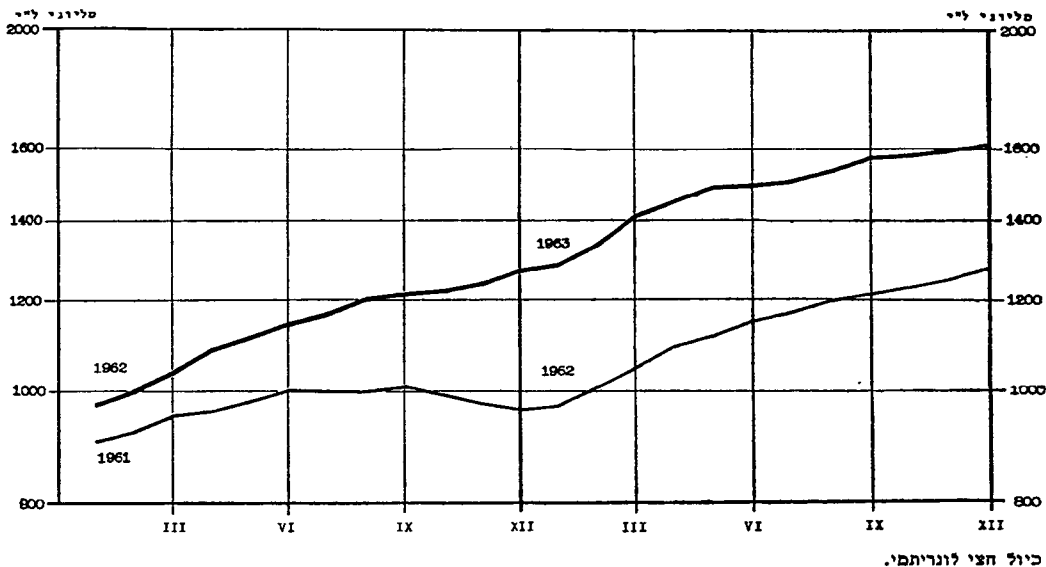
הגידול באמצעי התשלום לפי חודשים, 1962 ו-1963

1963		1962		
אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	
2.7	33.8	0.8	7.4	ינואר
3.8	48.9	3.0	29.2	פברואר
3.7	50.0	3.5	35.6	מארס
4.1	57.5	4.3	47.2	אפריל
2.6	37.7	2.0	21.7	מאי
1.9	27.7	2.8	29.7	יוני
0.2	2.4	2.0	23.0	יולי
1.6	24.8	2.3	27.3	אוגוסט
2.7	41.9	2.1	24.7	ספטמבר
-0.5	-7.2	0.8	9.8	אוקטובר
0.7	11.0	1.3	16.4	נובמבר
1.5	24.2	1.2	15.5	דצמבר
3.1	42.6	2.7	28.5	ממוצע ינואר-יוני
1.0	16.2	1.6	19.5	ממוצע יולי-דצמבר

עד דצמבר עלו אמצעי התשלום ב־28 מיליון ל"י — גידול של פחות מ־2 אחוזים. גם הגידול ביתרת הפיקדונות הפחות נזילים של הציבור היה נמוך באופן ניכר במחצית השנייה של השנה מאשר במחצית הראשונה. בסך הכל עלו אמצעי התשלום מסוף דצמבר 1962 עד סוף דצמבר 1963 ב־353 מיליון ל"י שהן 28 אחוזים. היתרה השנתית הממוצעת של אמצעי התשלום היתה גבוהה ב־1963 ב־351 מיליון ל"י (31 אחוזים) לעומת זו של 1962.

דיאגרמה 7

אמצעי התשלום, 1961 עד 1963

כיוול חצי יוגריתמי.

התפתחויות אלו הושפעו באופן מכריע מהתנודות העונתיות בצבירת היתרות במטבע חוץ. צבירת היתרות במטבע חוץ התרכזה ב־1963 כמו בשנים קודמות במחצית הראשונה של השנה. אולם בעוד שבשנים קודמות נשארה רמת היתרות יציבה פחות או יותר במחצית השנייה של השנה, וב־1962 אף המשיכה לעלות, הרי השנה חלה בה ירידה בולטת. לעומת עלייה של 315 מיליון ל"י (398 מיליון ל"י לפני ניכוי הפירעון המוקדם של חובות לחוץ לארץ על ידי הממשלה) במחצית הראשונה של 1963, פחתו היתרות בששת החודשים האחרונים של השנה ב־93 מיליון ל"י (או ביותר מ־20 מיליון ל"י לפני ניכוי הפירעון המוקדם של חובות הממשלה לחוץ לארץ). בסך הכל גדל סכום הנכסים נטו במטבע חוץ במערכת הבנקאות במשך שנת 1963 ב־74 מיליוני דולר, וזאת לאחר פירעון מוקדם של חובות לחוץ לארץ על ידי הממשלה בסך 50 מיליון דולר.

מתכונת ההתפתחויות העונתיות בחוב הממשלה, נטו, למערכת הבנקאות היתה כמעט הפוכה. בעוד שנחודשים ינואר עד אפריל פחת החוב, נטו, ב־170 מיליון ל"י הוא עלה בין יוני לנובמבר ב־170 מיליון ל"י לערך. בחודש דצמבר חלה ירידה בחוב בסך 30 מיליון ל"י. סכומים אלה אינם מביאים בחשבון את האשראי בסך 150 מיליון ל"י שנתקבל מבנק ישראל לשם פירעון מוקדם של חובות לחוץ לארץ, שלמעשה אין לו כל השפעה מוניטארית מרחיבה. כלומר, בעוד שבארבעת החודשים הראשונים של השנה, עת הגיעה ההמרה של מטבע חוץ לשיאה, היתה לממשלה השפעה

מוניטארית מצמצמת חזקה, הרי בחודשים יוני עד נובמבר היה הגידול בחוב הממשלה, נטו, למערכת הבנקאות הגורם העיקרי להתרחבות המוניטארית במשק. בולט במיוחד הגידול בשלושת החודשים אוגוסט עד אוקטובר, עת עלה החוב ב־110 מיליון ל"י; בחודש נובמבר חלה לעומת זאת האטה בולטת בגידול החוב, ובדצמבר חלה אף ירידה ניכרת. בסך הכל פחת חוב הממשלה נטו למערכת הבנקאות במשך 1963 ב־30 מיליון ל"י (להוציא עלייה בחוב בסך 150 מיליון ל"י לשם פירעון מוקדם של חובות לחוץ לארץ).

באשראי הבנקאי לציבור נמשך הגידול גם בחודשים האחרונים של השנה. האשראי המכוון במסגרת 22 האחוזים, המשוחררים מנזילות, עלה בחודשים יולי עד דצמבר ב־38 מיליון ל"י לאחר ירידה של 29 מיליון ל"י במחצית הראשונה של השנה; תגודות אלו קשורות בגורמים עונתיים. האשראי הרגיל במטבע ישראלי עלה ב־28 מיליון ל"י; עלייה זו עלולה היתה להיות רבה יותר אלמלא הועלו שיעורי הנזילות, בהם חייבים הבנקים, בחצי אחוז לחודש מראשית השנה עד סוף אוקטובר. שיעורי הנזילות בפועל עלו, בעקבות זאת, מ־39 אחוזים עד קרוב ל־47 אחוזים בסוף דצמבר. האשראי במטבע חוץ עלה ב־20 מיליון ל"י; גידול זה קשור בעיקרו בהחלפת אשראי קיים ממקורות חוץ למימון יבוא לשם יצוא באשראי מבנקים מקומיים, בעיקר במסגרת קרנות היצוא. ניכיון המישנה עלה ב־15 מיליון ל"י כתוצאה מהגדלת השתתפותו של בנק ישראל בקרנות היצוא, והאשראי מפיקדונות צד שלישי למתן הלוואות עלה ב־27 מיליון ל"י. בסך הכל עלה האשראי הבנקאי בחודשים יולי עד דצמבר ב־128 מיליון ל"י ומראשית השנה עד סוף דצמבר ב־200 מיליון ל"י.

לוח 4

הגידול באשראי לציבור, יולי עד דצמבר 1963

(מיליוני ל"י)

28	אשראי רגיל במטבע ישראלי
38	שחרורים מנזילות (אשראי מכוון)
27	אשראי מפיקדונות צד שלישי למתן הלוואות
20	אשראי במטבע חוץ
15	ניכיון משנה
128	סך הכל